

ΜΕΡΟΣ Γ΄

Άπό τήν Ίστορία τοῦ Τόπου μας

* * *

ΚΩΣΤΑΣ ΣΠΑΝΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

ΔΥΟ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΤΩΝ ΣΤΑΓΩΝ ΜΕ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΔΑΝΙΗΛ

Είσαγωγή

Οί επισκοπικοί κατάλογοι έχουν πολλά κενά και λανθασμένες χρονολογίες, επειδή τά γνωστά υπομνήματα έκλογής αρχιερέων ήταν λιγότερα από όσα ελάνθαναν. Άπό τό 1994, ό γράφων, αξιοποιώντας ένα μεγάλο τμήμα φωτοαντιγράφων τοῦ κώδικα ΕΒΕ 1472, παρουσίασε αρκετά υπομνήματα αρχιερέων, ή επισκοπή τῶν ὁποίων ὑπαγόταν στή Μητρόπολη τῆς Λάρισας, συμπληρώνοντας κενά καί διορθώνοντας λάθη, μέ δημοσιεύματα στό *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, ἀπό τόν 25ο τόμο καί ἐξῆς. Τό παράδειγμά μου ἀκολούθησαν ό Βασίλης Κ. Σπανός καί ό ἀρχιμανδρίτης Νεκτάριος Δρόσος, ό ὁποῖος παρουσίασε ὑπομνήματα ἐκλογῆς ἀρχιερέων τῆς Λάρισας καί τῆς Δημητριάδας, ἀπό τό ἀρχεῖο τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου.

Ἡ ἔκδοση τοῦ α΄ τόμου τῆς *Νομικῆς Συναγωγῆς* τοῦ Δοσιθέου¹ καί τῶν κωδίκων ΕΒΕ 1471² καί ΕΒΕ 1472³ πρόσφερε μεγάλη βοήθεια στόν ἐμπλουτισμό τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Θεσσα-

---

¹ Δ. Γ. Ἀποστολόπουλος – Π. Δ. Μιχαηλίδης, *Ἡ Νομική Συναγωγή τοῦ Δοσιθέου. Μία πηγή καί ἕνα τεκμήριο*. ΕΠΕ/ΚΝΕ, Ἀθήνα 1987.

² Δημήτριος Γ. Καλούσιος, «Ὁ κώδικας τῆς Τρίκκης: 1668-1857 (ΕΒΕ 1471)», *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, 48 (Λάρισα 2005) 2-64· 49 (2006) 65-128· 50 (2006) 129-192· 51 (2007) 193-256· 52 (2007) 257-198.

³ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, «Ὁ κώδικας τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης, ΕΒΕ 1472: 1647-1688, Λάρισα 2009.

λίας. Ἐπιπλέον, γιά πολλούς ἀρχιερεῖς ἀντλοῦμε πληροφορίες ἀπό τίς κτιτορικές ἐπιγραφές μονῶν καί ναῶν, ἀπό τά σωζόμενα ὑπομνήματα ἄλλων ἀρχιερέων, στήν ἐκλογή τῶν ὁποίων παραβρέθηκαν, καί ἀπό ἀναφορές τους σέ ἐνθυμίσεις τῆς ἐποχῆς τους⁴.

Ἀπό τοὺς δύο Δανιὴλ, τοὺς ὁποίους θά παρουσιάσω ἐδῶ, ὁ πρῶτος ἀπουσιάζει ἀπό τοὺς ἐπισκοπικούς καταλόγους τοῦ Ν. Ι. Γιαννόπουλου, τοῦ Β. Σκουβαρά καί τοῦ Βασιλείου Ἀτέσι. Ὁ πρῶτος γνωστός σέ ἐμένα Δανιὴλ τῶν Σταγῶν ἀναφέρεται τό 1640. Τό ἔτος αὐτό, μέ συνδρομή καί ἔξοδά του, ἱστορήθηκε ὁ ἄμβωνας τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Καλαμπάκας⁵. Ὁ Δανιὴλ Α΄ (δέν εἶμαι βέβαιος ὅτι εἶναι σίγουρα ὁ Α΄) ἀπεβίωσε στίς 11.12.1643 καί τόν διαδέχθηκε, στίς 10.1.1644, ὁ συνώνυμός του Δανιὴλ Β΄. Γιά τήν ἐκλογή τοῦ Δανιὴλ Β΄, γίνεται λόγος σέ δύο ἐνθυμίσεις. Στήν πρώτη, ἀναφέρεται ὅτι ἐκλέχθηκε στίς 5.1.1644 καί στήν ἄλλη, στίς 10.1.1644. Οἱ ἐνθυμίσεις αὐτές ἔχουν ὡς ἐξῆς:

«1643 ἀπόθανεν ὁ πρῶν Σταγῶν κύρ Δανειὴλ Δεκεμβρίου -11 καί ἔγινεν ἀνταυτοῦ ὁ νῦν Σταγῶν κύρ Δανειὴλ Ἰανουαρίου 5».

«1643 ἀπόθανεν ὁ πρῶν Σταγῶν κύριος Δανιὴλ Δεκεμβρίου -11 καί ἔγινεν ἀντ' αὐτοῦ ὁ νῦν Σταγῶν κύριος Δανιὴλ Ἰανουαρίῳ ι'»⁶.

Γιά τόν Δανιὴλ Β΄, ὑπάρχουν ἀρκετές ἀναφορές, χάρις στίς ὁποῖες μποροῦμε νά προσδιορίσουμε τήν ἀρχιερατεία του ἀπό τίς 11.1.1644 ἕως τίς 12.4.1687⁷, ὁπότε παραιτήθηκε, δηλαδή 43 πλήρη ἔτη, ἐάν φυσικά δέν διακόπηκε ἡ ἀρχιερατεία του γιά κάποιον διάστημα καί δέν μεσολάβησε κάποιος ἄλλος, δεδομένου καί τοῦ τρόπου μέ τόν ὁποῖον ἔληξε ἡ ἀρχιερατεία του.

⁴ Κώστας Σπανός, *Θεσσαλικές Ἐνθυμίσεις 1404-1881*, (τόμος Α΄: 1404-1799, Λάρισα 2011· τόμος Β΄ (1800-1881), Λάρισα 2014.

⁵ Κωνσταντῖνος Μ. Βαφειάδης, *Ἡ Μονή τοῦ Ἁγίου καί Μεγάλου Μετεώρου. Ἱστορία, προσωπιογραφία, βίος πνευματικός ἐπί τῆ βάσει τῶν γραπτῶν καί ἀρχαιολογικῶν μαρτυριῶν (12ος-20ός αἰ.)*, Ἅγια Μετέωρα 2010, 124, σημ. 264.

⁶ Δημήτριος Ζ. Σοφινός, *Τά χειρόγραφα τῶν Μετεώρων. Κατάλογος περιγραφικός τῶν χειρογράφων κωδίκων τῶν ἀποκειμένων εἰς τὰς μονάς τῶν Μετεώρων, Τόμος Γ΄. Τά χειρόγραφα τῆς Μονῆς Ἁγίου Στεφάνου*, ΚΕΜΝΕ, Ἀθήνα 1986, 114· Εὐαγγελία Γουγουλάκη, «Ἀξιοσημείωτα ἱστορικά γεγονότα καί ἄλλα συμβάντα στήν περιοχὴ Τρικάλων κατὰ τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, ὅπως μαρτυροῦνται ἀπὸ διάφορες ἐνθυμίσεις», *Τρικαλινά*, 13 (Τρίκαλα 1993) 258· Κώστας Σπανός, *Θεσσαλικές Ἐνθυμίσεις 1404-1881* (τόμος Α΄: 1404-1799), Λάρισα 2011, 60, ἀρ. 69 καί 70.

⁷ Ὁ Ν. Ι. Γιαννόπουλος [«Ἐπισκοπικοί κατάλογοι τῆς Θεσσαλίας», *Θεολογία*, 14 (Ἀθῆνα 1936) 139] ἀναφέρει τήν περίοδο 1657-1687, ὅπως καί ὁ Βασίλειος Γ. Ἀτέσις (*Ἐπισκοπικοί κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον*, ἐν Ἀθῆναις 1975, 264], ὁ Β. Σκουβαράς [«Τρικήκης καί Σταγῶν Μητροπόλις», *ΘΗΕ*, 11 (Ἀθῆνα 1967) 857] τήν περίοδο 1680-1688.

Ὁ Δανιὴλ Β΄, τὸν Μάιο (:) τοῦ 1651, ὑπέγραψε στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Δημητριάδος Τιμοθέου⁸. Ἀκολούθως, ὑπέγραψε στά ἔξις ὑπομνήματα: στίς 7.4.1659, τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ζητουνίου Νεοφύτου⁹, στίς 8.4.1659, τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισιδίου Δαβίδ¹⁰, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1663, τοῦ ἐπισκόπου τῆς Δημητριάδας Διονυσίου¹¹, τὸ 1668, τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Λιδωρικίου Παγκρατίου¹², τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1669, τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Ραδοβισιδίου Καλλινίκου¹³ καί, στίς 21.3.1673, στό ὑπόμνημα τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Λιδωρικίου Γερμανοῦ¹⁴. Τὸ 1684 ὑπέγραψε στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Θαυμακοῦ Ἀνθίμου¹⁵. Στίς 12 Ἀπριλίου τοῦ 1687, ὑπέβαλε τὴν παραίτησί¹⁶ του καί, ἀμέσως μετά, ὡς πρῶην Σταγῶν, ὑπέγραψε στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου του Ἀρσενίου¹⁷.

Ἡ παραίτησί του περιλαμβάνεται καί στὸν κώδικα τοῦ Νικ. Μυροκοβίτη (Π 2406 τῶν Βρυξελλῶν). Στὴν πραγματικότητα, πρόκειται γιὰ καθαίρεση, διότι ἦταν «διεστραμμένος ἐξ ἀρχῆς». Πρὶν ἀπὸ τὸ 1680, οἱ ἐκάστοτε μητροπολίτες τῆς Λάρισας δὲν προσέβησαν σὲ ἐνέργειες συμμόρφωσίς του. Τὸ 1680, ὅμως, ὅταν μητροπολίτης τῆς Λάρισας ἦταν ὁ Μακάριος Α΄, ὁ Δανιὴλ Β΄ ὀδήγησε τὴν κατάστασι στὰ ἄκρα. Ἀρνήθηκε νὰ ἐκτελέσει τίς ὑποχρεώσεις του, ἔγινε ἀπειθής καί δὲν ὑπολόγιζε ἀκόμα καί τίς ἐντολές τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου. Ὅλα

⁸ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, *Ὁ Κώδικας τῆς Μητροπόλεως Λαρίσης, ΕΒΕ 1472: 1647-1868*, Λάρισα 2009, 183-184· Κώστας Σπανός, «Τὰ ὑπομνήματα ἐκλογῆς τριῶν ἐπισκόπων τῆς Δημητριάδας, 1651-1688», *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, 35 (Λάρισα 1999231) σσ. 225-227.

⁹ Κώστας Σπανός, «Πέντε ὑπομνήματα ἐκλογῆς ἐπισκόπων τοῦ Ζητουνίου (Μάρτιος 1647-29.10.1698)», *Πρακτικά 3ου Συνεδρίου Φθιωτικῆς Ἱστορίας 4-6.11.2003*, Λαμία 2007, 236-237. Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σσ. 17-18.

¹⁰ Κώστας Σπανός, «Ἡ καθαίρεσι τριῶν θεσσαλῶν κληρικῶν στὸν κώδικα τοῦ Νικ. Μυροκοβίτη (Π 2406 τῶν Βρυξελλῶν) 1675-1680», *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, 27 (Λάρισα 1995) 50.

¹¹ Κώστας Σπανός, «Τὰ ὑπομνήματα ἐκλογῆς τριῶν ἐπισκόπων τῆς Δημητριάδας...», ὁ.π., σσ. 230-231· Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σσ. 19-20.

¹² Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 22.

¹³ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 25.

¹⁴ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 22.

¹⁵ Βασίλης Κ. Σπανός, «Υπομνήματα ἐκλογῆς καί πληροφορίες γιὰ ἐπισκόπους τοῦ Θαυμακοῦ (Μάιος 1659 - 22 Δεκεμβρίου 1857)», *Πρακτικά Γ΄ Συνεδρίου Φθιωτικῆς Ἱστορίας*, Λαμία 2007, σ. 227.

¹⁶ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 31.

¹⁷ Δημήτριος Γ. Καλούσιος, ὁ.π., σ. 32.

αυτά ανάγκασαν τόν Μακάριο Α΄, πού ἦταν τότε συνοδικός, νά καταγγεῖλει τόν Δανιὴλ στόν Οἶκ. πατριαρχῆ Ἰάκωβο καί στή Σύνοδο.

Στή συνοδική ἀπόφαση τοῦ Ἀπριλίου 1680, ἀναφέρονται σκληροί χαρακτηρισμοί γιά τόν Δανιὴλ, ἀπαξιωτικοί στό σύνολό τους. «(...) Ἐπειδή τοιγαροῦν καί ὁ κακοεπίσκοπος ὑμῶν, κακῆς γνώμης, καί διεστρεμμένος ἐξαρχῆς ὑπάρχων, καί βδελυρόν τοῦ διαβόλου ἀγγελιον, πονηρίας, καί κακοφροσύνης, καί δολιότητος ἔμπλεος, ἐφάνη ἀπειθῆς καί ἀνυπότακτος, οὐ μόνον τῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως, μή πειθόμενος πληρῶσαι τά συνοδικῶς ῥηθέντα αὐτῷ ἐκκλησιαστικά δικαιώματα, ἀλλά καί τῷ γέροντι αὐτοῦ ἱερωτάτῳ μητροπολίτη λαρίσης, ὑπερτίμῳ καί ἐξάρχῳ δευτέρας Θεσσαλίας, καί πάσης Ἑλλάδος, τῷ ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῷ ἡμῶν ἀδελφῷ καί συλλειτουργῷ, κύρ μακαρίῳ, ἀντιπράττει, καί ἀντιλαλεῖ, φλυαρῶν τά δοκοῦντα τῇ κακόφρονι καί ἀνοσίᾳ αὐτοῦ κεφαλῇ. Τούτου χάριτι γράφομεν καί ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς, κοινῇ γνώμῃ τῶν παρευρεθέντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καί ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν, καί συλλειτουργῶν, ἵνα ὁ κακοεπίσκοπος αὐτός δανιὴλ, ὡς ἀπειθῆς καί ἀνυπότακτος πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς, τοῦ Χ(ριστο)ῦ μεγάλην ἐκκλησίαν, καί σκληροτράχηλος, καί διεστραμμένος, καί ἐπιζήμιος τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας, καί τοῦ γέροντος αὐτοῦ, καθηρημένος ὑπάρχει, καί γεγυμνωμένος πάσης ἀρχιερατικῆς ἐνεργείας, καί τάξεως, καί ἔκπτωτος τοῦ ἀρχιερατικοῦ καταλόγου, καί ἀπόβλητος, καί ἐστερημένος τῆς θείας χάριτος, καί ἐξωσμένος, καί ἀποδεδιωγμένος τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, καί ἐστερημένος τελειῶς καί ἀμέτοχος τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτῆς δικαιωμάτων, μηδέ μία ἄδειαν ἔχων τά ἀρχιερατικά ἐκτελέσαι, ὡς καθηρημένος, καί ἀποβεβλημένος τῆς ἀρχιερωσύνης, καί μηδεὶς τολμῆση συμφορέσαι αὐτῷ, ἢ συλλειτουργεῖν αὐτῷ, ἢ ὡς ἀρχιερεῖα ἀποδεχθῆναι, ἢ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἀσπασθῆναι (...)¹⁸.

Ὁ Δανιὴλ πλήρωσε τά ὀφειλόμενα στό Οἶκ. Πατριαρχεῖο καί ἀποκαταστάθηκε, ὅπως ἀναφέρεται στόν προαναφερόμενο κώδικα τοῦ Μυροκοβίτη: Ἐντιμώτατοι κληρικοί τῆς ἐπισκοπῆς σταγῶν καί τίμοι γέροντες τῶν ὑποκεμένων αὐτῇ χωρίων καί πάντες οἱ εὐσεβεῖς χριστιανοὶ τούτης τῆς ἐπαρχίας, τέκνα ἐν κυρίῳ ἀγαπητά τῆς ὑμῶν ταπεινότητος, χάρις εἴη ὑμῖν καί εἰρήνη παρὰ θεοῦ, παρ' ἡμῶν δέ εὐχῆ, εὐλογία καί συγχώρησις. Γνωστόν ἔστω ὑμῖν ὅτι ὁ ἐπίσκο-

¹⁸ Κώδικας Νικ. Μυροκοβίτη (Π 2406 τῶν Βρυξελλῶν), φ. 176α-177β· Κώστας Σπανός, «Ἡ καθάρσις τριῶν θεσσαλῶν κληρικῶν στόν κώδικα τοῦ Νικ. Μυροκοβίτη (Π 2406 τῶν Βρυξελλῶν) 1675-1680», *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, 27 (Λάρισα 1995), σσ. 55-61. Μαζί του καθαιρέθηκαν ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Φαναρίου καί Νεοχωρίου Δαβίδ καί ἕνας ἱερέας τῆς Λάρισας.

πος ὑμῶν δανιήλ, μί πληρώνοντας τά δικαιώματά της καί φιλότιμον τῆς ἡμῶν ταπεινότητος τόν ἐπεύδευσε ὁ παναγιώτατος καί οἰκουμενικός πατριάρχης, καί ἡ περί αὐτό ἀγία καί ἱερά σύνοδος τῶν ἀρχιερέων. Νῦν δέ εἰς αἴσθησιν ἐλθῶν, ἐπλήρωσε, καί εὐχαρίστησε τήν ζῆτείαν του, τήν βοήθειαν, καί τό αἰτήσιον τοῦ βασιλικοῦ χαρατζίου του, τό δέ φιλότιμον τῆς ἡμῶν ταπεινότητος ὑπεσχέση μετ' ὀλίγον νά δώσῃ. Ὅθεν πρέπει καί τήν συγχώρησιν ὡς μετανοῆσαν νά λάβῃ, ἡ ὁποία καί ἐλεύσεται σύν θεῷ, ἀλλά κατὰ τό παρόν ἐντελόμεθα ὑμῖν ἵνα ἔχετε αὐτόν διά ἐπίσκοπον καί ἀρχιερέα ὑμῶν, καί τιμᾶτε καί ἀγαπᾶτε καί εὐλαβῆσθε αὐτόν, καί παρέχεται αὐτῷ πάντα τά δικαιώματα αὐτοῦ ἀκωλύτως καί ἀπροφασίστως, οἱ μὲν ἱερεῖς ἐν βάρει τῆς ἱερωσύνης ὑμῶν, ἐάν μί πεισθῆτε, οἱ δέ λαϊκοί ἐν ἐπιτιμῷ ἀλύτου ἀφορισμοῦ, οὕτως ποιήσατε καί μί ἄλλως. Ἐξ ἀποφάσεως, ἵνα καί ἡ τοῦ θεοῦ χάρις, καί ἡ εὐχί καί εὐλογία τῆς ἡμῶν ταπεινότητος εἶν μεθ' ὑμῶν:-

Ὁκτωβρίῳ κα^η. ἀχπ^ω
 † ὁ λαρίσσης μακάριος»¹⁹

Μετά τήν ἀποκατάστασί του, στίς 21.10.1680, τόν Ἰανουάριον τοῦ 1686 ὁ Δανιήλ ὑπέγραψε στό ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Γαρδικίου Φιλοθέου²⁰. Παρέμεινε στήν Ἐπισκοπή τῶν Σταγῶν μέχρι τίς 12 Ἀπριλίου τοῦ 1687, ὅποτε παρατίθηκε γιά νά ἐκλεγεῖ ὁ ἱερομόναχος Ἀρσένιος. Στή σχετική ἐνθύμησι ἀναφέρονται τά ἐξῆς: «1687. ἔκαμε παραίτησιν ὁ πρῶν Σταγῶν κύρ Δανιήλ καί ἔγινεν ὁ ἅγιος Σταγῶν κύρ Ἀρσένιος, ἀπριλίῳ 12»²¹.

---

¹⁹ Κώστας Σπανός, «*Ἡ καθάρσις τριῶν θεσσαλῶν κληρικῶν...*», ὁ.π., σ. 62.

²⁰ Κώστας Σπανός, «*Τά ὑπομνήματα ἐκλογῆς τῶν ἐπισκόπων τοῦ Γαρδικίου Ἀνθίμου (1674) καί Φιλοθέου (1686)*», *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, 25 (1994), σσ. 158-159.

²¹ Δημήτριος Σοφιανός, *Τά χειρόγραφα τῶν Μετεώρων...*, σ. 113.